

ТУРИСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ МІСЦЬ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ В УКРАЇНІ

*СКУБІЙ І.В., К.І.Н.,
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ІМЕНІ ПЕТРА ВАСИЛЕНКА*

Постановка проблеми у загальному вигляді. На сучасному етапі туризм в Україні є одним із найперспективніших напрямів економічного розвитку країни та її регіонів. У зв'язку з цим туризм може стати важливим джерелом поповнення державного та місцевого бюджетів, основою економічної самостійності громад. Для Харківщини розвиток туризму також має великий потенціал: створюються нові робочі місця, надходять фінансові кошти, розвиваються соціально-економічні зв'язки всередині країни та із закордоном, зростає інвестиційна привабливість регіону. У той же час це далеко неповний перелік переваг туризму. В сучасних умовах та реаліях запорукою успішного розвитку країни є формування історичної пам'яті, що є можливим у тому числі завдяки популяризації місцевого туризму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Під час вивчення туристичного потенціалу регіону науковці здебільшого звертають увагу на теоретичні основи та методологічний арсенал краєзнавчих досліджень, що є, безмовно, вірним [1, 2]. З іншого боку, історики, які вивчають історичну пам'ять, питання ідентичності [3, 4], не спираються на роботи у туризмознавстві, не намагаючись побачити у туризмі повсякденний вимір відтворення історії. Міждисциплінарний підхід у вивченні ж особливостей розвитку туризму та формування історичної пам'яті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Туристичний бізнес можна справедливо вважати бізнесом ХХІ століття, тому що він є одним з найбільш динамічних і прибуткових серед усіх галузей світового господарства. За даними статистики Всесвітньої організації туризму встановлено, що прибутки від туризму складають 10 % валового світового продукту, 7 % загального обсягу інвестицій, 5 % усіх податкових надходжень [5, с. 158]. Туристична діяльність здійснює вплив на значну частину економіки, не менше 40 галузей економіки і 10-15 % працездатного населення будь-якої країни: це ціла галузь, яка об'єднує навколо себе багато супутніх галузей, таких як пасажирські

перевезення, сфера побутових послуг і торгівля [5, с. 15-159]. Тому пошук передумов зростання туристичної індустрії є актуальною проблемою як в загальноукраїнському, так і регіональному масштабі.

Сьогодні про можливості внутрішнього туризму Харківщини недостатньо поширена інформація на внутрішніх і зовнішніх ринках. Існує нагальна потреба у всебічному інформаційно-рекламному забезпеченні громадськості України та зарубіжжя про розвиток існуючих та перспективних напрямків туристичної галузі у кожному регіоні, насамперед у сфері туристично-екскурсійних послуг. Науковці також звертають увагу, що відсутність чіткої стратегії розвитку індустрії туризму та його вираженого регулювання в Україні [5]. Очевидно, саме ця проблема викликала потребу проголошення 2017 року роком туризму в Україні.

З іншого боку, поєднуючи розвиток вітчизняного туризму з запитом суспільства та сучасними тенденціями історичних досліджень, варто звернути увагу на потребу міждисциплінарного вивчення такого суспільного феномену як історична пам'ять. У науковому дискурсі цей напрям дістав назву «memory studies», студії з вивчення пам'яті, у межах якого сформувався понятійно-категорійний апарат, який включив такі поняття як «національна пам'ять», «політика пам'яті», «місця пам'яті», «коди пам'яті» та інші.

Згідно з концепцією П'єра Нори, колективна пам'ять концентрується і репрезентується в так званих місцях пам'яті, які є не лише географічними пунктами, а визначаються як своєрідні точки зіткнення, в яких формується і комеморизується пам'ять суспільства [6]. Такими місцями можуть бути люди, події, споруди, традиції, пісні або ландшафтні одиниці, що оточені символічною аурою. Основною функцією пам'ятних місць є збереження колективної та групової пам'яті, а створення та усвідомлення індивідами таких місць виступає головним чинником формування групової ідентичності. Тому, на переконання французького вченого вивчаючи зміну пам'ятних місць, можна зрозуміти зміну історичної самосвідомості й колективної ідентичності певної соціальної групи. Інша дослідниця, Алейда Ассман, виділяє окремі типи місць пам'яті – так звані місця покоління, місця спогадів, священні місця та міфічні ландшафти, могили й могильні камені, травматичні місця [7].

Досліджуючи розвиток туризму важливо розуміти, що в якості більшості культурних об'єктів пропонуються саме історичні місця пам'яті, які є складовими культурного ландшафту певного регіону. Важливо, що завдяки увазі туристів до них можемо говорити про актуалізацію образу минулого. У зв'язку з цим очевидно є роль чіткої

програми туристичної політики, яка враховує всі особливості історичного та культурного розвитку регіону. У пам'яті регіонального рівня вшановуються події або постаті, які справили вирішальний вплив на розвиток місцевості й країни загалом та були зафіксовані у свідомості населення. Основою появи регіональних пам'ятних місць є самоідентифікація населення як частки певної території, регіону. Знання про минуле регіону передаються від покоління до покоління і з плином часу обростають міфами. У такий спосіб досягнення або трагічні сторінки регіону фіксуються у місцях пам'яті. Тому туристичний потенціал регіону, як і туристичного бізнесу зокрема, залежить від наявності успішної історичної політики та пам'яті, діяльності зі збереження існуючих, створення нових меморіальних об'єктів (місць пам'яті) [8, с. 209]. Ці заходи можна розглядати як механізми реалізації державної меморіальної політики. З іншого боку вдало продумана концепція історичних місць сприятиме розвитку місцевого туризму та привабливості регіонів.

Облаштуванням і підтриманням регіональних пам'ятних місць займаються владні структури та громадські організації. Очевидно, важливість місць пам'яті обумовлюється тими функціями у суспільстві, які вони виконують. Серед ключових з них можна вважати наступні: закріплення індивідуальної та колективної пам'яті щодо знання та уявлення про минуле власного роду, народу, нації, держави; формування соціальної чи національної ідентичності, сприяння створенню модерної нації; інформування міжнародної спільноти про внесок представників окремих народів і націй у цивілізаційний розвиток людства.

Посаднання програми розвитку туризму та історичної політики передбачає існування як загальнодержавного, так і регіонального рівнів. Так, якщо розглядати Харківський рекреаційний район, можна відзначити, що він має значний історико-культурний потенціал. На території Харківської області на державному обліку перебуває 9449 пам'яток культурної спадщини, з них кількість пам'яток історії становить 2475, монументального мистецтва – 77 [9].

Невеликий перелік наведених нижче атракційних місць свідчить про те, що область займає важливе значення серед туристичних регіонів країни. На території Харківського рекреаційного району збереглися православні культові споруди XVII-XX ст., збудовані у стилі українського бароко і класицизму. Численністю і різноманітністю відзначаються палацові ансамблі й паркові садиби Харківщини. Одним із найефектніших палацових комплексів Східної України є палац (XIX ст.) с. Шарівка – двоповерхова будівля

псевдоготичного стилю з елементами ренесансу. Ще більш давнім палацовим комплексом регіону є палац у с. Старий Мерчик (XIX ст.), архітектором якого міг бути В. Растреллі, П. Ярославський чи В. Баженов. Група нерухомих пам'яток Харківщини пов'язана з історією українського козацтва XVII–XVIII ст., серед яких представляють інтерес такі міста-центри козацьких полків та сотень, як, наприклад, Харків, Ізюм, Валки, Коломак, Люботин, Липці, Балаклія. Ряд пам'яток монументального мистецтва Харківщини присвячений видатним особистостям козацтва. У м. Харкові встановлено пам'ятник засновнику міста козаку Харьку (2004 р.), Івану Сірку (2017 р.). Велич і неповторну красу Слобожанщини створюють архітектурні пам'ятки. Існують численні тури, оглядові екскурсії історичним центром Харкова, які пропонують ознайомитися з різноманітними архітектурними стилями, характерні для нашого регіону.

Наведений вище перелік найбільш відомих туристичних об'єктів Харківщини свідчить про великий потенціал регіону у сфері туризму. Стратегічна мета розвитку туризму в Україні, як і в кожному регіоні зокрема, полягає у створенні продукту, конкурентоспроможного на світовому ринку, здатного максимально задовольнити туристські потреби населення країни, забезпечити на цій основі комплексний розвиток територій та їх соціально-економічних інтересів при збереженні екологічної рівноваги та історико-культурної спадщини. Увага до туристичних об'єктів як важливих місць історичної пам'яті дає можливість ширше подивитися на проблему культурної спадщини. Завдяки цьому культурний туризм можемо розглядати як інструмент формування національної ідентичності, оскільки для сучасного українського суспільства важливим завданням є формування цілісного загальнонаціонального культурно-комунікаційного простору. Очевидно, що туристичний бізнес має враховувати такі суспільні запити та потреби і сприяти подоланню взаємних, у тому числі негативних, стереотипів між регіональними та етнічними групами.

Досвід країн Європейського Союзу у сфері політики щодо культурного туризму свідчить про визнання: 1) туризму, як чиннику стимулювання місцевих ремесел, створення нових робочих місць, залучення молоді та безробітних на ринок праці; 2) туризму, як чиннику актуалізації культурної та архітектурної спадщини і джерело фінансових надходжень на охорону і реставрацію; 3) туризму, як фактору міжетнічної толерантності, спосіб досягнення іншої культури [10].

У європейських країнах депресивні регіони розглядають культурну спадщину і культурний туризм як джерело розвитку. Українські дослідники доводять, що інтеграція окремих пам'яток культурної спадщини в туристичну сітку стимулює затвердження окремих програм реставрації, створенню нових музеїв, скансенів, ресторанів традиційних страв, обладнанню місцевими жителями гостьових кімнат для туристів [11].

Висновки. Подальший розвиток регіонального туризму у контексті нових соціально-економічних, географічних умов можливий за умови створення цілісної системи державного управління на обласному та місцевому рівнях. Врахування потенціалу місць історичної пам'яті в регіонах України дасть можливість створити сприятливі умови не лише для розвитку внутрішнього туризму, а й сприятиме успішній реалізації історичної політики держави.

Література.

1. **Петранівський В. А.** Туристичне краєзнавство: [Навчальний посібник] / **В. А. Петранівський, М. Й. Рутинський;** за ред. проф. **Заставного Ф. Д.** – Київ : Знання, 2006. – 575 с.
2. Туризм на Харківщині. Природно-рекреаційні ресурси та історико-культурний потенціал регіону: [бібліогр. пупівник] / Упр. культури і туризму Харк. облдержадмін., Харк. обл. універс. наук. б-ка; уклад. **Г. М. Єрофєєва.** – Харків, 2008. – 203 с.
3. **Нагорна А. П.** Історична пам'ять: теорії, дискурси, рефлексії / **А. П. Нагорна.** – Київ: ППЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2012. – 328 с.
4. Культура історичної пам'яті: європейський та український досвід / **Ю. Шаповал, А Нагорна, О. Бойко** та ін.; за загальною редакцією **Ю. Шаповала.** – Київ: ППЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2013. – 600 с.
5. **Вергун А. І.** Сучасний стан та перспективи розвитку туристичної галузі в регіонах України [Електронний ресурс] / **А. І. Вергун** // Географія та туризм. – 2011. – Вип. 11. – С. 157-164. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gt_2011_11_27
6. **Nora Pier.** History and memory: Les Lieux de Mémoire [Electronic resource] / Pier Nora // Representations. – Vol. 26. Spring. – 1989. – P. 7-24. – Retrieved from: http://www.timeandspace.lviv.ua/files/session/Nora_105.pdf
7. **Assman Aleida.** Memory, Individual and Collective / Aleida Assman // The Oxford Handbook of Contextual Political Analyses. – Oxford University Press, 2006. – P. 210-224.
8. **Бабка В.** Політика пам'яті: спроба теоретичного синтезу, моделі впровадження та роль у перехідному суспільстві / **В. Бабка** // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. – Вип. 6 (74). – С. 201-215.

9. Реєстр пам'яток // Обласний комунальний заклад «Харківський науково-методичний центр охорони культурної спадщини». – Режим доступу: <http://www.spadschina.kh.ua/%D1%80%D0%B5%D1%94%D1%81%D1%82%D1%80-%D0%BF%D0%B0%D0%BC%D1%8F%D1%82%D0%BE%D0%BA.html>

10. The Malta Declaration on Cultural Tourism: Its Encouragement and Control [Electronic resource]. – Retrieved from: http://www.europanostra.org/wp-content/uploads/2017/04/Malta_declaration_Cultural_Tourism.pdf

11. **Кузьмук О.** Культурний туризм як інструмент формування національної ідентичності [Електронний ресурс] / **О. Кузьмук.** – Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/desember08/23.htm>

References.

1. **Petranivskiy V.L.** (2006). *Turystychnе kraїeznavstvo: Navchalnyi posibnyk. [Tourist regional studies]. Zastavnyi F.D.* (Ed.). Kyiv: Znannia, 2006, p. 575 [in Ukrainian].

2. *Turyzm na Kharkivshchyni. Pryrodno-rekreatsiini resursy ta istoriko-kulturnyi potentsial rebionu [Tourism in Kharkiv region. Natural and recreational resources and historical and cultural potential of the region]: bibliobr. putivnyk.* (2008). Upr. kultury i turyzmu Khark. oblдержадмин., Khark. obl. univers. nauk. b-ka; uklad. **H.M. Yerofieieva.** Kharkiv, p. 203 [in Ukrainian].

3. **Nahorna L.P.** (2012). *Istorychna pam'iat: teorii, dyskursy, refleksii [Historical memory: theory, discourses, reflections].* Kyiv: Instytut politychnych i etnonacional'nych doslidgen' imeni I.F. Kurasa Nacional'noi akademii nauk Ukrainy, p. 328 [in Ukrainian].

4. **Shapoval Iu., Nahorna L., Boiko O.** et al. (2013). *Kultura istorychnoi pam'iat: yevropeiskyi ta ukrainskyi dosvid [Culture of historical memory: European and Ukrainian experience].* Shapoval Iu. (Ed.). Kyiv: Instytut politychnych i etnonacional'nych doslidgen' imeni I.F. Kurasa Nacional'noi akademii nauk Ukrainy, p. 600 [in Ukrainian].

5. **Verhun L.I.** (2011). Suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku turystychnoi haluzi v rehionakh Ukrainy [Modern situation and perspectives in the tourist field] *Heobrafia ta turyzm,* Vol. 11, pp. 157-164. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/gt_2011_11_27 [in Ukrainian].

6. **Nora Pier.** (1989). History and memory: Les Lieux de Mémoire. *Representations,* Vol. 26, Spring, pp. 7-24. Retrieved from http://www.timeandspace.lviv.ua/files/session/Nora_105.pdf [in English].

7. Assman Aleida. (2006). *Memory, Individual and Collective. The Oxford Handbook of Contextual Political Analyses.* Oxford University Press, 2006, pp. 210-224 [in English].

8. **Babka V.** (2014). Polityka pamiat: sproba teoretychnoho syntezy, modeli vprovadzhennia ta rol u perekhidnomu suspilstvi. *Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy – Scientific Proceedings of the I.F. Kuras Institute of Political and Ethnic Studies of the National Academy of Science of Ukraine,* Vol. 6(74), p. 201-215 [in Ukrainian].

9. Reiestr pam'iatok [Register of objects of cultural heritage]. Oblasnyi komunalnyi zaklad «Kharkivskiyi naukovo-metodychnyi tsentr okhorony kulturnoi spadshchyny» – *Regional public institution «Kharkiv scientific and methodical center of the protection of cultural heritage»*. Retrieved from <http://www.spadschina.kh.ua/%D1%80%D0%B5%D1%94%D1%81%D1%82%D1%80-%D0%BF%D0%B0%D0%BC%D1%8F%D1%82%D0%BE%D0%BA.html> [in Ukrainian].

10. *The Malta Declaration on Cultural Tourism: Its Encouragement and Control*. Retrieved from http://www.europanostra.org/wp-content/uploads/2017/04/Malta_declaration_Cultural_Tourism.pdf http://www.europanostra.org/lang_en/index.html [in English].

11. **Kuzmuk O.** (n.d.). *Kulturnyi turyzm yak instrument formuvannia natsionalnoi identychnosti [Cultural tourism as instrument of formation national identity]*. Retrieved from <http://old.niss.gov.ua/Monitor/desember08/23.htm> [in Ukrainian].

Анотація.

Скубій І.В. *Туристичний потенціал місць історичної пам'яті в Україні.*

У статті розглядаються питання розвитку туристичного потенціалу України. Новизна дослідження полягає у міждисциплінарному підході щодо вивчення проблем розвитку туризму з врахуванням історичної політики та політики пам'яті. На прикладі Харкова було показано, що увага до туристичних об'єктів як важливих місць історичної пам'яті дає можливість ширше подивитися на питання культурної спадщини. Врахування потенціалу місць історичної пам'яті в регіонах України дасть можливість створити сприятливі умови не лише для розвитку внутрішнього туризму, а й сприятиме успішній реалізації історичної політики держави.

Ключові слова: туризм, культурний туризм, історичні місця, пам'ять, Україна.

Аннотация.

Скубий И.В. *Туристический потенциал мест исторической памяти в Украине.*

В статье рассматриваются вопросы туристического потенциала Украины. Новизна исследования состоит в междисциплинарном подходе в изучении проблем развития туризма с учетом исторической политики и политики памяти. На примере Харькова было показано, что внимание к туристическим объектам как важным местам исторической памяти дает возможность шире посмотреть на вопросы культурного наследия. Учет потенциала мест исторической памяти в регионах Украины даст возможность создать благоприятные условия не только для развития внутреннего туризма, а и будет способствовать успешной реализации исторической политики государства.

Ключевые слова: туризм, культурный туризм, исторические места, память, Украина.

Abstract.

Skubii I.V. Tourist Potential of the Historical Places in Ukraine.

The article deals with the issues of tourist potential of Ukraine. The novelty of the study is an interdisciplinary approach to researching the development of tourism, taking into account historical policy and memory policy. The example of Kharkiv has shown that attention to the tourist objects as important places of historical memory gives us an opportunity to look more closely at the issues of cultural heritage. The potential of places of historical memory in the regions of Ukraine will be considered as an opportunity to create favorable conditions not only for the development of domestic tourism, but also will contribute to the successful implementation of the historical policy of the state.

Key words: *tourism, cultural tourism, historical places, memory, Ukraine.*

УДК 658.15

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РИЗИКАМИ ПІДПРИЄМСТВА

**ТКАЧЕНКО С.Є., К.Е.Н., ДОЦЕНТ,
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ІМЕНІ ПЕТРА ВАСИЛЕНКА**

Постановка проблеми у загальному вигляді. В умовах ринкової економіки ризики постійно супроводжують діяльність підприємства. Тому для будь-якого підприємства є актуальним питання щодо можливості передбачити виникнення ризику та прагнення мінімізувати його. Ефективний ризик-менеджмент дає можливість уникнути небезпеки щодо погіршення фінансового стану підприємства та ефективно спланувати отримання бажаних результатів його діяльності. Зазначена проблема є актуальною для будь-якого підприємства і для ефективного її подолання необхідно в першу чергу прояснити це питання у теоретичній площині.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми управління фінансовими ризиками на підприємстві в свій час присвячували свої дослідження відомі українські науковці. Зокрема, І. Бланк, О. Грачова, А. Донець, В. Кочетков, Т. Мостенська, С. Нескородев, Р. Пікус, Н. Сирочук, Н. Скопенко, О. Таран, М. Турко здійснювали дослідження понятійного апарату у сфері управління ризиками; А. Гольяєва, А. Донець, О. Полякова, М. Турко визначали складові системи управління фінансовими ризиками; І. Бланк, А. Гольяєва, О. Жихор та Н. Котова, О. Полякова займалися